

1 Inledning

Den här uppgiften var att avlägga ett studiebesök på en lektion där invandrare får undervisning i sitt modersmål och skriva en rapport om det besöket. Sidorna 9–109 och 187–223 i Hyltenstam (1996) skulle utgöra underlag för rapporten. Men eftersom författarna i underlaget gör jämförelser med situationen i andra länder och jag befinner mig i Tyskland, tyckte jag att det skulle vara intressant att inte bara beskriva hur modersmålsundervisningen bedrivs här utan även ta reda på hur situationen för undervisning i tyska för invandrare ser ut. Alltså började jag forska lite med hjälp av telefonsamtal, besök på myndigheter och lektyr i form av broschyrer, böcker från biblioteket och hemsidor på internet. Men jag insåg snart att jag inte i en kort uppsats kan beskriva invandrarundervisningen i hela Tyskland. Varje delstat bestämmer själv över undervisningssystemet och det varierar ganska kraftigt mellan delstaterna, så min uppsats kommer därför enbart att handla om Bayern och i synnerhet Nürnberg.

Min andra insikt var att det inte alls var så lätt som jag hade föreställt mig. Alla jag kontaktade per telefon eller vid ett besök hävdade att just han eller hon inte var rätt person att svara på mina frågor men att de visste precis vem jag skulle vända mig till – och där blev jag återigen skickad vidare, och igen och igen tills jag började misströsta och var nära att ge upp. De skriftliga källorna inklusive internet gav mig först inte heller så mycket basinformation som jag hade hoppats på, för jag hittade bara lektyr om delområden (t.ex. grundskolan men inte gymnasiet eller tvärtom), och det jag var ute efter var mer övergripande upplysningar. Tiden medgav inte heller någon större fördjupning i böcker, därför insisterade jag på upplysningar från muntliga källor eller internet.

Först efter flera dagars ganska fruktlös informationsjakt lossnade det plötsligt, och då började informationen flöda. Då begrep jag också varför jag bara hade hittat information om delar av skolan: det finns ju ingen enhetlig skola som i Sverige, utan den är uppdelad i flera delar där en skolförvaltning bara är ansvarig för en eller två av delarna, så vill man ha t.ex. statistik över samtliga skolelever måste man hämta siffrorna från olika håll och lägga ihop dem själv. Men jag hade turen att hitta en kvinna på Schulamt, skolförvaltningen för Grund- och Hauptschule (se förklaringar nedan) som kunde det mesta om det mesta, och det hon inte kunde men tyckte att hon borde veta tog hon reda på. Hon var som ett levande uppslagsverk och när jag hade talat med henne, både flera gånger i telefon och vid ett personligt besök, hade jag alldeles tillräckligt med material för en uppsats på A-nivån.

2 Bakgrundsfakta

2.1 Allmänna fakta

Bayern har strax under 12,5 miljoner invånare och antalet invandrare är strax under 1,2 miljoner, vilket utgör 9,5 %. Det är något högre än riksgenomsnittet: av hela Tysklands folkmängd är 8,9 % invandrare.¹ I halvmiljonstaden Nürnberg är antalet invandrare högt; 18,2 %. Det i särklass största invandrarlandet här är Turkiet, följt av f.d. Jugoslavien och Grekland.² För övrigt är det oftast ordet ”utlänning” och inte ”invandrare” som används i statistiska källor, och det betyder att personen ifråga har ett utländskt pass, oavsett om han eller hon är född i Tyskland eller inte. Ett barn som föds av två utländska föräldrar blir alltså också utländskt; om den ena föräldern är tysk får barnet dubbelt medborgarskap. En vuxen utlänning kan få tyskt medborgarskap efter åtta års fast boende i Tyskland, under vissa förutsättningar: man måste vara ostraffad, förtjäna sitt uppehälle själv och ha papper på att man har klarat det tyska språkprovet. Så fort man har fått

¹ Statistische Ämter des Bundes und der Länder

² Amt für Stadtforschung und Statistik s. 29

tyskt medborgarskap blir man ”tysk” i statistiken och försvinner ur utlänningsstatistiken, det finns alltså ingen särskild statistik över utlänningar som har erhållit tyskt medborgarskap. Om båda föräldrarna har tyska pass blir barnen också tyska. Den svenska terminologin ”invandrare av första och andra generationen” existerar inte här, däremot delar man upp invandrarna i ”utlänningar födda i Tyskland” och ”utlänningar födda utomlands”. Termen ”gästarbetare” som myntades på 1960-talet används nästan inte alls längre eftersom den förutsätter att ”gästerna” ska återvända till hemlandet. Nu är målet i stället integration.³

2.2 Skolsystemet

Barnen börjar skolan vid sex års ålder och alla går först fyra år i den gemensamma Grundschule, sedan skiljs deras vägar.

De som har bäst betyg kan söka till Gymnasium, som består av årskurserna 5–13 och slutar med *Abitur*, ungefär motsvarande svensk studentexamen, som berättigar till universitetsstudier. På Gymnasium är två främmande språk obligatoriska.

De med sämst betyg har inget att välja på utan måste gå Hauptschule, som består av årskurserna 5–9 och som slutar med en examen som heter *Hauptschuleabschluss*. Därefter kan de studera vidare på yrkesinriktade skolor med omväxlande studier och praktik men inte på universitetet, och det är också praktiskt taget omöjligt att senare som vuxen komma in på universitetet med hjälp av kompletterande studier.

Mellanalternativet heter Realschule och består av årskurserna 5–10, där de elever går som inte kommer in på Gymnasium men som har bättre betyg än de som hamnar på Hauptschule. Examen här heter *Mittlere Reife* och berättigar till studier på högskolor med yrkesinriktning. Därefter är det teoretiskt möjligt men i praktiken väldigt svårt att ta sig över till universitetet, mycket beroende på att man i Realschule bara läser engelska, vilket gör att man saknar betyg från ett andra främmande språk.

Från och med i höst kommer årskurs 13 att slopas för dem som börjar årskurs 5 då. De som nu redan går i Gymnasium kommer dock att gå 13 årskurser, så årskurs 13 kommer inte att vara helt avskaffad förrän 2012.

Som svensk tycker jag förstås att det är helt vansinnigt att behöva tvingas in på en oåterkallelig livsväg redan före tio års ålder, men det är en annan diskussion.

Eftersom skolnamnen lätt ger fel associationer om jag översätter dem, t.ex. med gymnasiet och grundskolan, väljer jag att genomgående låta dem stå översatta. Jag väljer också att inte kursivera dem till skillnad från tyska ord och uttryck som förekommer enstaka gånger i texten.

3 Invandrarundervisningen

Bayerisches Staatsministerium für Unterricht und Kultus, det bayerska ministeriet för undervisning, bildning och kultur beskriver sina mål för invandrarundervisningen så här: ”Å ena sidan integration av utländska barn och ungdomar i det tyska utbildningssystemet och med hjälp av det tyska språket i det tyska arbetslivet, den tyska kulturen och det tyska samhället, å andra sidan bevarande av deras modersmål och kulturella fotfäste genom modersmålsundervisning och interkulturell fostran.” Senare på samma sida påpekar man igen att en snabb och problemfri integration bl.a. sker just genom en intensiv undervisning i både tyska och modersmålet.⁴

Bayern har en överenskommelse med de sex s.k. före detta gästarbetarländerna om gratis modersmålsundervisning för skolelever. Länderna är Turkiet, Grekland, Spanien, Portugal, Italien och staterna i det f.d. Jugoslavien, där också Albanien räknas in. Om föräldrarna kommer

³ Alla dessa uppgifter från Ausländeramt

⁴ Bayerisches Staatsministerium für Unterricht und Kultus s. 147 (citatet i min översättning)

från något av de länderna kan de ansöka om undervisningen, som alltså är frivillig, för sina barn. Gentemot övriga nationaliteter har Bayern ingen skyldighet att erbjuda modersmålsundervisning och om sådan bedrivs är den alltså i mer eller mindre privat regi.⁵ Men dessa sex länder utgör tillsammans med Polen, Ryssland och Österrike de största invandrarnationerna.⁶

Skolåret 2001/2002 var antalet utländska elever i bayerska skolor totalt ca 143 000. Flertalet av dessa kom från ovannämnda sex länder, och av dem gick i Grund- och Hauptschulen 92 % i vanliga tyskspråkiga klasser, 1 % i tvåspråkiga klasser och 7 % i andra former av skolor, t.ex. 3 % i grekiska skolor. På Gymnasium var antalet utländska elever i vanliga tyskspråkiga klasser 98 %. För islamiska elever erbjöds undervisning i islam på tyska och turkiska.

Samma skolår fick ca 70 % av barnen från de sex gästarbetarländerna extra undervisning i tyska medan knappt 60 % deltog i modersmålsundervisning.

År 2000 arrangerades dessutom för första gången i samarbete med förskolan kurser i tyska för ca 550 förskolebarn. De fick 40 timmars gratis undervisning under tio veckor strax innan de började skolan.⁷

Förbundsregeringen lade för några år sedan fram ett förslag som skulle börja gälla från januari 2002 för hela Tyskland. Man ville erbjuda baskurser i tyska 25 timmar i veckan under sex månader för alla vuxna invandrare i alla åldrar inom tre år efter invandringen. Det enda villkoret skulle vara uppehållstillstånd och fast bosättning i landet.⁸ På grund av den enorma kostnaden ligger förslaget nu på is och det pågår en häftig debatt om det ska genomföras eller ej.⁹

3.1 Undervisning i tyska som andraspråk

3.1.1 Bakgrund

När jag började leta information om tyskundervisning för invandrare sökte jag på termen ”tyska som främmande språk” (*Deutsch als Fremdsprache, DaF*), för så kallas ämnet på folkhögskolorna där jag själv undervisar i svenska. Men ganska snart stötte jag också på termen ”tyska som andraspråk” (*Deutsch als Zweitsprache, DaZ*), och båda termerna verkade avse samma sak. Mina första försök att få skillnaden klargjord lyckades inte, inte ens chefen över avdelningen *Deutsch als Fremdsprache* på folkhögskolan kunde (eller ville) förklara den utan hänvisade mig bara till en internetsida där jag inte blev klokare alls. Till slut hittade jag svaret i en av böckerna från biblioteket: det ska helt enkelt vara samma skillnad som på svenska, fast det i praktiken härskar begreppsförvirring och termerna i stor utsträckning används synonymt. Tyska som främmande språk ska alltså enbart avse tyskundervisning utomlands, medan tyska som andraspråk ska avse tyskundervisning för invandrare här i Tyskland.¹⁰ Detta fick jag senare bekräftat i ett samtal med min informant på skolförvaltningen.¹¹ På universiteten verkar ämnet heta tyska som andraspråk.

Det lilla jag visste om tyskundervisningen innan jag satte i gång med uppsatsen var hur den fungerar på folkhögskolorna. Där erbjuds den för vuxna som vilken annan kurs som helst och är alltså frivillig och avgiftsbelagd, och lärarna behöver inte vara behöriga. Men jag ville förstås veta vilka andra alternativ det finns och hade därför förberett frågor att ställa till olika personer på skol- och stadsförvaltningen, men som framgår av inledningen räckte det att prata med en enda kvinna. Frågorna är baserade på den del av kurslitteraturen som utgör underlag för den här

uppgiften (se inledningen eller källförteckningen). Var och en som har läst de sidorna kan lätt se

⁵ Schulamt

⁶ Statistisches Bundesamt Deutschland

⁷ Alla dessa uppgifter från Bayerisches Staatsministerium für Unterricht und Kultus s. 147

⁸ Treffpunkt Bildung

⁹ Schulamt

¹⁰ Abali s. 1–3

¹¹ Schulamt

att mina frågor är inspirerade därifrån, och därför gör jag inga särskilda hänvisningar till den litteraturen utom vid ett tillfälle när jag explicit citerar från den.

3.1.2 Intervju med min informant¹²

– Finns det obligatorisk tyskundervisning för vuxna invandrare, eller är den alltid frivillig?

– Den är alltid frivillig.

– Har invandrare möjlighet att få gratis tyskundervisning? Får undervisningen i så fall statligt eller kommunalt stöd?

– Det finns bara tre invandrargrupper som får tyskkursen betald: tyskkättlingar från f.d. östblocket, judiska flyktingar och asylsökande som har beviljats asyl (bara 2,5 % av alla asylsökande får asyl). Trots att tyskkättlingarna ofta har tyskt pass är det bara 20 % av dem som kommer som pratar tyska. Undervisningen finansieras med en garantifond som får medel från olika håll, inklusive från EU.

I Nürnberg har nyligen ett projekt som heter ”mamma lär sig tyska” (*Mama lernt Deutsch*) genomförts. Det är alltid ett stort problem när föräldrarna inte kan tyska och inte kan hjälpa skolbarnen med läxorna. Därför erbjöd man mödrar till invandrabarn som började första klass en tyskkurs på 2 x 90 minuter i veckan där materialet var detsamma som barnet använde i skolan, så modern lärde sig alltså samma saker som barnet. Förutom själva kursen fick modern också gratis barnpassning av yngre barn. Projektet finansierades av Nürnbergs stad och pågick i två år. Det fortsätter även i år men nu kostar kurs + barnpassning 200 euro för ett skolår, vilket måste anses som en minimal kostnad.

– Får varje invandrare automatiskt information om sina rättigheter till tyskundervisning?

– De tre ovannämnda grupperna får det. Om övriga invandrare får information om tyskkurser vet jag inte säkert, men det betvivlar jag.

– Hur lång tid efter ankomsten till Tyskland sätts undervisningen in, och hur länge pågår den?

Kan undervisningens längd vara individuell, så att de som lär sig snabbt blir färdiga tidigare?

– De tre ovannämnda grupperna får studera var de vill, alltså även t.ex. vid kommersiella språkskolor, på folkhögskolan o.s.v. och får alltså kursen betald. De får 36 timmars undervisning i veckan i sex månader. Kurstiden kan inte förkortas eller förlängas.

Vad gäller de andra invandrargrupperna finns det många som har aldrig gått en tyskkurs! Exempelvis lever ofta de vuxna turkarna i egna samhällen med allt de behöver inklusive t.ex. läkare, resebyrå och begravningsentreprenör, så de är inte tvingade att lära sig tyska.

– Är det möjligt att börja arbeta utan språkkurs, eller måste varje utländsk arbetssökande visa papper på sina språkkunskaper?

– Det är teoretiskt fullt möjligt att börja arbeta utan att kunna ett ord tyska. I praktiken är det förstås svårt att hitta arbeten där man inte behöver kunna språket, och många som har möjlighet väljer därför att jobba för arbetsgivare inom den egna gruppen. När barn ur de grupperna ska börja skolan kan de ofta ingen tyska alls.

– Är tyskundervisning för invandrare tillgänglig på alla orter?

– Nej, långt därifrån. Bara i de större städerna.

– Hur rekryteras lärarna? Är alla lärare utbildade och behöriga? Hur ser utbildningen ut?

¹² Schulamt

– De som erbjuder tyskkurser väljer själva hur de rekryterar sina lärare. Kraven på utbildning kan alltså variera. Lärarna för de tre grupperna som får gratis undervisning är alltid universitetsutbildade, men kanske inte just i ämnet tyska som andraspråk. Många av lärarna är också själva invandrare.

– Hur ser tyskundervisningen ut för skolbarn?

– Eleven hamnar först i en s.k. övergångsklass med enbart invandrare. I Nürnberg finns det invandrabarn från över 60 länder med över 70 modersmål i dessa övergångsklasser. Där läser de alla ämnen. Övergångsklasserna är obligatoriska, man kan inte börja direkt i en enspråkig tysk klass. Det normala är att gå där i två år, men det finns vissa som klarar övergången efter ett halvår. Den som efter två år fortfarande har svårigheter med tyskan erbjuds gratis och frivillig stödundervisning efter skoltid, 1–3 lektioner per vecka.

3.2 Undervisning i modersmålet

3.2.1 Bakgrund

Det är enbart elever i Grund- och Hauptschule som har rätt till gratis modersmålsundervisning. Om det finns plats kan även elever från Realschule och Gymnasium få undervisning, men de kan inte kräva det.

Modersmålslärarna väljs ut i hemlandet och skickas till Tyskland på fem år. Arbetsavtalet och lönen kommer från det bayerska undervisningsministeriet.

Uppskattningsvis får ca 3 000–4 000 elever i Grund- och Hauptschule modersmålsundervisning i Nürnberg. Det finns också en grekisk skola här med tretton årskurser som drivs av den grekiska staten och som följer en grekisk läroplan och ger en grekisk examen. Trots det är det ändå den bayerska skolrätten som gäller och finansieringen kommer från både Grekland och Bayern. Skolan har 1 000 elever och alla lärare är greker utom tysklärarna. Det är den enda officiella utländska skolan som finns i en egen skolbyggnad i Nürnberg och där man kan läsa alla ämnen.¹³ I andra s.k. skolor (en polsk, en kurdisk, en japansk etc.) bedrivs bara modersmålsundervisning i mer eller mindre privat regi, men verksamheten får ofta någon form av ekonomiskt stöd från ursprungslandet.¹⁴ Faktiskt finns det också en svensk ”skola” med 10–15 barn i olika åldrar som drivs av barnens föräldrar på lördagsförmiddagar där barnen undervisas i svenska. Verksamheten stötts av Svenska institutet. (Jag blev nyligen tillfrågad om jag ville undervisa där men tackade nej.)

3.2.2 Intervju med min informant¹⁵

– Erbjuds alla invandrarelever frivillig modersmålsundervisning direkt från första klass?

– Ja, även barn som är födda här men som har utländskt pass har rätt till den.

– Vilken omfattning har den?

– 2–5 lektioner per vecka, lite beroende på åldern. Antalet lektioner ökar med åldern.

– Äger den rum på eller utanför skoltid?

– Alltid efter skolan, på eftermiddagarna. Den obligatoriska skoldagen här slutar oftast klockan 13, utom i de högre klasserna där vissa lektioner är schemalagda på eftermiddagen eftersom man där läser 36 timmar i veckan mot 30 timmar i Grundschule. Men om man i de lägre klasserna har

lektioner på eftermiddagen är det alltså alltid fråga om tillvalsämnen.

¹³ Alla dessa uppgifter från Schulamt

¹⁴ Ausländerbeirat s. 9

¹⁵ Schulamt

– Kommer läromedlen från Tyskland eller från hemlandet?

– Det varierar från språk till språk. För större språk finns det material framtaget i Tyskland eller i samarbete mellan Tyskland och ursprungslandet, för mindre språk gäller ofta att materialet hämtas från ursprungslandet. Allt material måste godkännas av undervisningsministeriet.

– Har modersmålslärares direktiv om undervisningen eller lägger han upp den själv?

– Det finns en läroplan så läraren är inte helt fri, men han måste förstås rätta sig efter barnens förmåga. Klasserna är mestadels sammansatta av barn i olika åldrar.

– Får barnen betyg i modersmålet?

– Ja, fr.o.m. årskurs 3. Tidigare var det obligatoriskt, men sedan några år tillbaka avgör föräldrarna om barnen ska få betyg eller ej. Om de väljer betyg kommer det med i barnets skolbetyg, annars står det bara "deltagit i modersmålsundervisning" i skolbetyget.

– Hur stor del av eleverna deltar i undervisningen?

– I Nürnberg är det ca 20 % totalt i Grund- och Hauptschule, men det varierar kraftigt mellan nationaliteterna. Av turkiska barn är det bara 1/6, av italienska barn 1/3, medan spanska och portugisiska barn deltar till nära nog 100 %. Av 1 100 grekiska barn och ungdomar i Nürnberg går 1 000 i den grekiska skolan.

– Får elever som studerar sitt modersmål bättre resultat i andra ämnen än de som inte gör det?

– Det finns det inga utvärderingar om. I fråga om utvärderingar är Tyskland ett u-land! Det finns forskare på universitetet som håller på att undersöka det nu, men inga resultat föreligger än.

– Får eleverna bäst kunskaper i modersmålet med integrerad undervisning eller med separerad, t.ex. i den grekiska skolan?

– Det är inte heller undersökt. I den grekiska skolan tar de ju en grekisk examen som inte är godkänd av bayerska staten. Den gäller t.ex. inte för automatisk antagning till ett tyskt universitet.

– Hur ser föräldrarnas roll och engagemang i barnens skolgång ut?

– Ca hälften av föräldrarna intresserar sig för den, beroende på nationalitet. De spanska och portugisiska föräldrarna känner alla läraren. I de andra grupperna är intresset svalare, de turkiska föräldrarnas kontakt med lärarna är mycket liten.

– I vår kurslitteratur står det att Bayern har blivit känt för en modell där utländska barn undervisas helt på hemspråket. Läsåret 1980/1981 gick 47 % av alla utländska elever i Bayern i sådana skolor.¹⁶ Finns det systemet kvar eller har man övergett det?

– Jag har varit rektor i en skola med sådana klasser! Det rörde sig alltså bara om klasser, inte skolor som det står i din bok. Och det gällde bara barn från de sex f.d. gästarbetarländerna. Det systemet infördes med baktanken att gästarbetarna skulle återvända hem, och eftersom man successivt har övergett den tanken har systemet också upphört successivt. Det finns nu bara 20–30 sådana klasser kvar, i Nürnberg finns det inga alls. Problemet var att de barnen aldrig lärde sig riktigt bra tyska. De hade en inhemsk lärare i alla ämnen utom tyska. Barnen kom alltså i mycket lite kontakt med tyska språket.

– Hur ser invandrarna på modersmålsundervisningen?

¹⁶ Hyltenstam & Tuomela s. 28

– De vill att barnen ska kunna prata med släktingar i hemlandet och bevara sina rötter. Därför är det viktigast att barnen kan tala språket, att de kan skriva det är inte lika viktigt.

– Vilken är den allmänna inställningen: att barnen först ska lära sig tyska ordentligt och sedan få undervisning i sitt modersmål, eller tvärtom?

– Det pågår just nu häftiga diskussioner om just den saken, också bland tysklärarna. Somliga förespråkar det första alternativet, somliga det andra. Det finns inga vetenskapliga undersökningar gjorda i Bayern om detta.

– Vad har modersmålsundervisningen rent allmänt för status?

– Barnen är ofta tvingade av föräldrarna att gå och många tycker att det är jobbigt. Barnens motivation hänger väldigt mycket på hur bra läraren är. Vad gäller tysklärare är de som sagt delade i två läger, en del är helt emot modersmålsundervisningen, andra talar varmt för den.

– Vad har pressen för inställning? Förekommer det opinionsstyrning?

– Pressen är överlag mycket lärarfientlig och lärare kallas ofta en lat och oduglig yrkeskår som inte jobbar så mycket utan mest har långa lov. Vad de sysslar med intresserar ingen, med det säljs det inga tidningar.

– Vad har kändisar för inställning?

– Modersmålsundervisning är inget intressant samtalsämne, folk vet knappt vad det är ens.

– Erbjuds det även modersmålsundervisning för vuxna?

– Det känner jag faktiskt inte till, men det tror jag inte.

4 Studiebesök på en modersmålslektion

Det här studiebesöket blev inte riktigt som jag hade tänkt mig. Meningen var först att jag skulle besöka den grekiska skolan (se 3.2.1 ovan), men så blev grekiskläraren sjuk. Då bestämde jag mig för att i stället gå på en lektion i spanska hos en lärare som också har stora klasser, men det avblåste läraren i sista minuten för att hon tydligen tyckte det var obehagligt att få besök under en lektion. Då blev det lite bråttom och jag fick gå på en lektion i portugisiska trots att den läraren bara skulle ha tre elever den dagen. Men två av dem kom inte, så det satt bara en enda elev där och läraren höll nästan ingen lektion alls, hon och eleven pratade lite om läxan och sedan fick han enskilda uppgifter att lösa medan läraren och jag mest satt och pratade om allmänna saker (mina frågor hade jag ställt före lektionen). Därför kan jag inte rapportera om själva undervisningen. I stället ställde jag några improviserade frågor till eleven också. Frågorna jag ställde till läraren var ungefär desamma som jag hade ställt på Schulamt (se 3.2.2 ovan), så jag redovisar bara svaren här. Detsamma gör jag med eleven.

4.1 En modersmålslärare i portugisiska berättar

Jag heter fru Hetesy och har undervisat i portugisiska i Nürnberg i 28 år. Regeln att lärare bara får ett femårsavtal fanns inte när jag började, så jag har ett avtal med obegränsad giltighet och jag är bosatt här. Min lön betalas helt och hållet av den bayerska staten. Jag är lärarutbildad i Portugal och har dessutom läst ämnet portugisiska på universitetet där. Jag undervisar i Nürnberg, Fürth och Bamberg. I Nürnberg har jag totalt 26 elever varav 3–4 är födda i Portugal och resten här, och de går i årskurserna 1 till 9. Jag har faktiskt inte bara elever från Grund- och

Hauptschule utan också ett par tre från Gymnasium och fyra från Realschule. I små språk är det

inga problem att få plats, det är i större språk det kan bli problematiskt. Många elever är släkt med varandra och jag har t.o.m. elever nu som är barn till mina tidigare elever! De är uppdelade i fyra grupper efter ålder och läser två lektioner i veckan, alltid på eftermiddagen och alltid i den här skolan. Portugisiska är ett så litet språk att jag är den enda läraren och eleverna kommer alltså till den här skolan från hela Nürnberg. Om en elev är sjuk eller förhindrad att komma en viss dag kan han eller hon komma till en annan grupp en annan dag i stället. Det gör förstås att grupperna kan bli ganska heterogena och det gör det också svårt att planera undervisningen, men hellre det än att de missar lektioner. Därför måste jag oftast anpassa undervisningen individuellt.

Hur undervisningen läggs upp bestämmer jag själv, men den ska innehålla elementen språk och kultur, inklusive historia. Läroböckerna kommer från Portugal och betalas av föräldrarna men ska först godkännas av ministeriet. Jag använder dock inte alltid de böcker som ministeriet har bestämt. Det kan nämligen dröja så länge från det att böckerna ska testas tills de är godkända att de inte finns att få tag på längre! Då skaffar jag helt enkelt egna böcker, men det vet förstås inte ministeriet om.

En del elever väljer bort modersmålsundervisningen helt. Den är ju frivillig, det är föräldrarna som anmäler sina barn. Det finns elever som inte själva vill gå men som är tvingade av föräldrarna. Föräldrarnas roll är högst olika. Kontakten mellan lärare och föräldrar är frivillig, och en del är väldigt engagerade medan andra sällan hör av sig. Nästan alla föräldrar till mina elever vill att barnen ska få betyg, jag har bara ett par som inte vill det.

Jag tycker att barnen ska lära sig två språk samtidigt, inte ett språk först och det andra sedan. Men numera har barnen märkbart större koncentrationssvårigheter än förr och orkar inte ägna en enda sak uppmärksamhet så länge, givetvis beroende på dagens snabba informationsflöde, datorspel etc. Barnen borde börja öva koncentration redan i förskolan. I Brasilien lär sig barnen alfabetet och att läsa och skriva enkla saker under sista året i förskolan. Det systemet har de haft i säkert 20 år. Om skolframgången blir bättre av det vet jag inte, men det blir i alla fall inte lika mycket stress när man börjar så tidigt. Om barnen över huvud taget får bättre resultat i skolan av modersmålsundervisning vet jag inte heller. Men jag hade en elev som började läsa latin och upptäckte att det var likt portugisiska, vilket ju underlättade latinstudierna för honom. Det kan alltså vara lite olika beroende på nationalitet.

Hur massmedierna ser på modersmålsundervisningen vet jag inte, det är ingen stor fråga. Men det allmänt uttalade målet för invandrare är ju integration. "I Gymnasium är eleverna så väl integrerade att de inte behöver sitt modersmål", hör man ofta från skolförvaltningen.

Bra utbildning för modersmåls lärare krävs i allt högre grad. Vissa delstater kräver t.o.m. att lärarna ska ha universitetsbetyg i tyska.

Vuxna undervisar jag inte. Men jag hade en tysk mamma en gång som frågade om hon fick sitta med när barnet fick undervisning i portugisiska, och det fick hon förstås.

4.2. En elev som läser portugisiska berättar

Jag heter Ricardo och är tio år. Jag är född i Tyskland, mamma är tyska och pappa är från Lissabon. Mamma kan lite portugisiska och det är hon som vill att jag ska läsa språket. Pappa pratade alltid portugisiska med mig när jag var liten och i förskolan fanns det andra barn att prata portugisiska med, men nu pratar jag det inte så mycket längre, inte med pappa heller. Tyska är mitt starkaste språk. Jag pratar egentligen inte portugisiska så gärna, om inte mamma tvingade mig skulle jag antagligen sluta läsa det. Fast ibland när andra inte förstår är det förstås bra, då blir det som ett hemligt språk. När jag ska prata med farmor och farfar och min kusin i Portugal är det också bra att kunna. Och när min bror började läsa latin var det till hjälp att han kunde portugisiska. När jag tittar på t.ex. fotboll eller eurovisionsschlagerfestivalen håller jag alltid på

Portugal, varför vet jag inte riktigt. Jag kan tänka mig att flytta till Portugal när jag blir stor.

Jag har börjat läsa engelska också, det börjar man med i tredje klass men man får inte betyg i det förrän i femte klass. I höst ska jag börja i Gymnasium och då fortsätter jag med portugisiska för att mamma vill det.

5 Slutord

Mina kunskaper om hur andraspråks- och modersmålsundervisningen här i Nürnberg och Bayern fungerar var inte så värst stora när jag började arbeta med den här uppsatsen. När jag efter de första fruktlösa dagarna äntligen hittade rätt källor var det ingen ände på informationen, och nu har jag både skriftligt material, internetsidor och kontaktuppgifter till personliga källor som jag av tids- och platsbrist inte ens har använt mig av. Jag har lärt mig många nya tyska termer och fått inblick i för mig helt nya områden, och det har varit mycket givande och intressant. Vid tillfälle skulle jag gärna vilja fördjupa mig i de här ämnena, kanske det finns möjlighet till det inom ramen för den här utbildningen. Det är min förhoppning att även min lärare och mina studiekamrater ska finna informationen intressant och nyttig som jämförelse med svenska förhållanden.

6 Källförteckning

6.1 Referenslitteratur som utgjorde underlag för rapporten

Arnberg, L. (1996). *Invandrarbarn i förskolan – den svenska modellen*. I: Hyltenstam, K. (utg.) *Tvåspråkighet med förhinder? Invandrar- och minoritetsundervisning i Sverige*. s. 187–223. Lund: Studentlitteratur.

Hyltenstam, K. & Tuomela, V. (1996). *Hemspråksundervisningen*. I: Hyltenstam, K. (utg.) *Tvåspråkighet med förhinder? Invandrar- och minoritetsundervisning i Sverige*. s. 9–109. Lund: Studentlitteratur.

6.2 Direkta källor

6.2.1 Intervjuad modersmåls lärare och modersmåls elev

Lärare: Fru Hetesy, telefon [här borttaget]

Elev: Ricardo, telefon [här borttaget]

6.2.2 Övriga muntliga källor

Ausländeramt: Herr Klemm, telefon +49 911 231 28 47

Schulamt: Fru Nonhof, telefon +49 911 279 57 10

6.2.3 Skriftliga källor

Abali, Ü. (1998). *Deutschunterricht mit Migrantenkindern. Bilinguale, kommunikative, interkulturelle und ganzheitliche Ansätze*. Baltmannsweiler: Schneider Verlag Hohengehren. Amt für Stadtforschung und Statistik (utg.) (2002). *Statistisches Jahrbuch der Stadt Nürnberg*. Nürnberg: Stadt Nürnberg.

Ausländerbeirat (utg.) (2001/2002). *Bildung und Erziehung von Kindern nichtdeutscher Muttersprache in Nürnberg*. Bericht der Schulämter. (stencil)

6.2.4 Elektroniska källor

Bayerisches Staatsministerium für Unterricht und Kultus. *Ausländische Schüler und Lehrer*. <[http://www.bildungsoffensive-bayern.de/imperia/md/content/pdf/](http://www.bildungsoffensive-bayern.de/imperia/md/content/pdf/schulen/schule_und_bildung/14.pdf) (forts. på nästa sida)

[schulen/schule_und_bildung/14.pdf](http://www.bildungsoffensive-bayern.de/imperia/md/content/pdf/schulen/schule_und_bildung/14.pdf)>

Andraspråks- och modersmålsundervisning – ett auskultationsbesök

LHS/Tvåspråkighet och andraspråksinläring

Madeleine Midenstrand

2004-02-18

Statistische Ämter des Bundes und der Länder. *Gebiet und Bevölkerung – Ausländische Bevölkerung*. <http://www.statistik-portal.de/Statistik-Portal/de_jb01_jahrta2.asp>

Statistisches Bundesamt Deutschland. *Ausländische Bevölkerung nach Geburtsland am 31.12.2002*. <<http://www.destatis.de/basis/d/bevoe/bevoeta10.htm>>

Treffpunkt Bildung. *Meldungen: Deutschunterricht für Ausländer*. <http://www.treffpunkt-bildung.de/archiv/deutsch_auslaender.html>